

АНОТАЦІЯ

Беднарський С. С. Digital Humanities та проект Просвітництва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія (галузь знань 03 Гуманітарні науки). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2026.

У дисертації здійснюється філософське осмислення Digital Humanities як специфічного режиму гуманітарного пізнання в умовах діджиталізації та цифрової трансформації науки, культури й освіти. Digital Humanities розглядаються не як технічний інструментарій, а як простір епістемологічних трансформацій гуманітарного знання, у межах якого переосмислюються уявлення про раціональність, інтерпретацію, публічність і критичне мислення в сучасному суспільстві. Теоретичною рамкою дослідження виступає проект Просвітництва, що дає змогу проаналізувати трансформацію класичних просвітницьких ідеалів універсальності знання, свободи мислення й публічності в контексті цифрової культури та метамодерної ситуації. Дослідження ґрунтується на іманентному філософському підході, який передбачає аналіз Digital Humanities зсередини їхніх власних методологічних і концептуальних настанов, зокрема в їхньому зв'язку зі сучасною філософською антропологією.

Об'єктом дослідження є Digital Humanities як міждисциплінарне поле гуманітарного знання, що формується на перетині гуманітарних наук і цифрових технологій у сучасному науково-культурному контексті.

Предметом дослідження є концептуальні й епістемологічні взаємозв'язки між Digital Humanities і проектом Просвітництва як інтелектуальною традицією, зокрема трансформації просвітницьких ідеалів раціональності, універсальності знання та його публічності в контексті цифрової гуманітаристики.

Метою дослідження є визначення Digital Humanities як сучасного гуманітарного поля знання крізь призму проекту Просвітництва, що спрямоване на виявлення концептуальних, епістемологічних і соціокультурних

взаємозв'язків між цифровою гуманітаристикою й просвітницькими ідеалами раціональності, публічності й доступності знання.

Завдання дослідження:

1. Окреслити філософські засади проєкту Просвітництва, релевантні для аналізу сучасних трансформацій гуманітарного знання.
2. Проаналізувати становлення та розвиток Digital Humanities як міждисциплінарного поля гуманітарних досліджень у контексті цифрової трансформації науки й культури.
3. Дослідити трансформації уявлень про раціональність у гуманітарному знанні в умовах цифрових методів аналізу.
4. Здійснити порівняльний аналіз просвітницьких і сучасних цифрових практик систематизації та поширення знання (зокрема, енциклопедичних проєктів і цифрових архівів).
5. Проаналізувати зміни у концепції публічної сфери в умовах цифрових комунікацій і цифрового виробництва знання.
6. Виявити критичні аспекти Digital Humanities у світлі філософської критики Просвітництва (проблеми цифрової нерівності, алгоритмічної раціональності, нових форм контролю).
7. Окреслити можливості та обмеження інтерпретації Digital Humanities як форми сучасного переосмислення просвітницьких ідеалів.

Теоретико-методологічна стратегія дослідження підпорядкована поставленій меті й виходить із філософської рефлексії гуманітарного знання в умовах цифрової трансформації. Методологія формується не як набір зовнішніх процедур, а як спосіб осмислення Digital Humanities зсередини їхніх власних пізнавальних і культурних настанов.

Проєкт Просвітництва у роботі виступає не історичним об'єктом реконструкції, а концептуальною рамкою, що дає змогу виявити сталі принципи гуманітарного мислення – раціональність, публічність, універсальність знання – й простежити способи їх переозначення в цифровому гуманітарному середовищі.

Методологічна логіка дослідження ґрунтується на зіставленні класичних просвітницьких моделей виробництва й поширення знання з сучасними

цифровими гуманітарними практиками; концептуальній роботі з базовими категоріями Digital Humanities, що визначають специфіку цифрового гуманітарного пізнання; а також на рефлексії соціокультурних наслідків цифровізації гуманітарної сфери, зокрема трансформацій публічної сфери, форм раціональності й доступу до знання.

Сукупність цих підходів забезпечує цілісне філософське осмислення Digital Humanities як сучасного гуманітарного феномена, що формується в напруженому діалозі з ідеалами та внутрішніми суперечностями проєкту Просвітництва.

Наукова новизна дослідження полягає у філософській концептуалізації Digital Humanities як сучасної форми трансформації проєкту Просвітництва в умовах цифрової культури, що дозволяє виявити епістемологічні, соціально-політичні й нормативні зсуви гуманітарного знання в цифрову добу.

Уперше:

- здійснено цілісний філософський аналіз Digital Humanities не як сукупності цифрових методів, а як культурно й епістемологічно зумовленого поля гуманітарного пізнання, що перебуває у концептуальному діалозі з проєктом Просвітництва;

- розроблено концепцію «цифрового Просвітництва» як аналітичну модель, що демонструє одночасне продовження й трансформацію класичних просвітницьких ідеалів раціональності, універсальності та публічності знання в умовах цифрових гуманітарних практик;

- запропоновано філософську інтерпретацію методологічних принципів Digital Humanities (зокрема distant reading, cultural analytics, data visualization) у контексті зміни типів раціональності – від лінійної та ієрархічної до мережевої, реляційної та процедурної;

- обґрунтовано підхід до аналізу цифрових архівів і бібліотек як функціональних аналогів просвітницьких енциклопедичних проєктів, що поєднують універсалістську настанову на систематизацію знання з новими формами його контекстуалізації та доступності;

- виявлено внутрішні діалектичні суперечності «цифрового Просвітництва», зокрема напруження між демократизацією доступу до знання та відтворенням цифрової нерівності, а також між розширенням можливостей критичного мислення й зростанням алгоритмічних форм контролю та управління знанням.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає у розвитку філософії цифрової культури шляхом концептуального поєднання ідей проєкту Просвітництва з сучасними підходами Digital Humanities. Отримані результати сприяють поглибленню розуміння епістемологічних, нормативних і соціально-політичних наслідків цифровізації гуманітарного знання, а також уточненню ролі гуманістичних цінностей у контексті технологічного розвитку.

Результати дослідження можуть бути використані у подальших філософських дослідженнях цифрової культури, методології Digital Humanities, теорії публічної сфери, а також у міждисциплінарних студіях, присвячених проблемам знання, раціональності й культури в умовах цифрової трансформації.

Практичне значення роботи полягає у можливості застосування її висновків у розробці й критичній оцінці цифрових гуманітарних проєктів, цифрових архівів і освітніх платформ, орієнтованих на демократизацію знання, розвиток критичного мислення й розширення публічного доступу до культурної спадщини. Матеріали дослідження можуть бути використані у викладанні курсів з філософії культури, філософії науки, цифрової гуманітаристики й теорії медіа.

Ключові слова: Digital Humanities; проєкт Просвітництва; метамодерн; гуманітарне знання; цифрова культура; діджиталізація; раціональність; публічність/цифрова публічність; критичне мислення; філософська антропологія.